

Юли 2005

Няколко са азиатските пътища, по които може да се стигне от Лаос до България, но единият задължително минава на север през Китай (и Монголия/Русия или Пакистан/Иран или Непал/Индия), а вторият - на юг през Тайланд и Бирма. Много е изписано по западната преса за тази все още изолирана страна, за диктатурата на хунтата и за "символа на демокрацията" - г-жа Анг Сан Су Чи, а по тайландските градове и хотели често се срещаха огромни табла, подканящи към тотален икономически и туристически бойкот на страната. Това бе достатъчно за да събуди интереса ми към Бирма, така че се запътих натам с надеждата да събера повече информация от първа ръка. Единственото преめждие бе, че сухопътната граница с Тайланд (както и Индия или Бангладеш) е затворена почти от как свят светува и се наложи да купя самолетен билет въпреки първоначалните си намерения да се прибера от Индонезия до България по земя. Разстоянието между тайландския Чианг Май и бирманския Менделей е само 300-400 км и ако за тях теоретично щяха да са ми нужни около 2 дни с автобус се наложи да чакам повече от седмица до следващия 40-минутен самолетен полет.

Първият ми допир с бирманците бе в "офиса" на "Еър Менделей" в Чианг Май. Отидох при тях неделя сутрин след няколко неуспешни телефонни обаждания и зад отварящата се врата се показа сънлив мъж по потник с типични индийски черти и ЧУДО!!! - без дръпнати очи. Върху едно от двете бюра на самолетната компания, над грижливо разстлани вестници бяха разхвърляни чинии с ориз и шишета със скоросмъртница, а след като обясних че искам самолетен билет, бирманецът се зарови в цялата кочина и нахилено извади училищна тетрадка с листа на пътниците за следващите полети. Минаха няколко дни и същият служител, вече в работно време и сако ми написа и подписа собственооръчно самолетен билет, доказвайки че малките авиолинии нямат нужда от още по-големия хаос на Бил Гейтс и компютрите. "Еър Менделей" нямаше много клиенти, така че имах време да побъбря почти час с бирманеца, който се оказа доста по-разговорлив и услужлив от сервилните и резервирани тайландци и успя да ми даде абсолютно точна и подробна информация за превоза от летището, за черния курс на долара и за цените като едно кратко въведение към страната. А за да приключа на тема самолети трябва също да добавя, че след няколко седмици на летището в Янгон също написаха бордната ми карта на ръка, изобщо не се поинтересуваха колко тежи раницата, митницата можеше да се заобиколи и без майсторство, а гейтът бе само един. Интересно щеше да е да се разбере колко международни полета се обслужват дневно от летището, но табло или информация също липсваше.

А летището в Менделей бе на около 50км от града, нямаше дори и зачатък на обществен транспорт и превозът на пътниците бе оставен в ръцете на местния таксиметров картел, който събираше по 4-5\$ на човек, не даваше признаци да падне в цената и разубеждаваше шофьорите, които след дълго омайване от моя страна изглеждаха навити на автостоп. В такива моменти е най-хубаво да се изнесеш на половин километър настрани, където няма добронамерени неприятели, така че се запътих натам през ехидния смях на мафията, след като им казах че ще мина тези 50км пеша. На третата минута хванах стоп, платих около долар и след два часа стигнах до Менделей. По пътя изпреварихме през смях и с ясни жестове половината от такситата, а после намерих и що-годе добра странноприемница. Смених малко долари по черния курс, а доларът вървеше за хиляда чата - три пъти повече от официалните 350. Все пак хунтата е направила някакъв прогрес, тъй като същото съотношение бе 1:50 само до преди 3 години. В допълнение от Януари 2005 вече не е задължително да обменяш при влизане 200\$ в бонове (FEC-ове), с които може да се плаща само на държавните институции, като една жалка мярка да се изолира предприемчивата дейност на сарафите. Местните почти никога не засягат дори и бегло темата политика с чужденците, тъй като това може да им създаде доста неприятности с режима на

военните, а всичко което успях да изкопча от тях бе следното - след като Бирма бе скъпо и масово рекламирана като екзотична туристическа дестинация през 1996 година, броят на посетителите (както организирани така и индивидуални) бе достигнал апогей през 2002 и плавно намаляваше през следващите години. Целта на улесненията бе да се стимулира отново растежа на туризма и стабилността на приходите в този сектор.

Миналото на Менделей е свързано с небезизвестни личности като Киплинг или Самърсет Моам, а Оруел също е прекарал тук около година от краткия си живот на служба към колониалната британска полиция, но днес вторият по големина град изглежда заспал, прашен и шумен конгломерат с множество будистки храмове и оживена мюсюлманска общност. Плавните води на Айейервади (Иравади) минават западно от Менделей, а от пристанището потеглят хиляди лодки, джонки и кораби на север или надолу по течението. Жалко е че чужденците са ограничени в движението си из страната - те могат да се движат само с туристически лодки или да чартират за себе си цяла празна лодка, а ако цената за превоз на местен е примерно 10 чата, туристите са принудени да плащат 1 долар или 100 пъти повече за същото разстояние. Често ме предупреждаваха да не пробвам изобщо да се пазаря директно с капитана, но едва след като ми стана ясно, че дори и един безобиден стоп на чужденец може да вкара всеки простосмъртен бирманец директно в затвора окончателно престанах. Разгледах града и околностите, няколко храма и дълъг тиков мост с велосипед под наем и най-вече запомних Менделей с ковачите на златни листове (не знам какъв е произходът на тази дума, вече изчезнала в нашия език, но отдавна покойната ми баба ги наричаше с името "варак"). Златните листове се срещат навсякъде из будистките храмове, където вярващите ги лепят по свещени символи както примерно статуите (само в янгонския Шведагон за последните няколко години са налепенни около 5 тона злато), а процесът по изработването им е тежък, хамалски труд, който ще се опитам да опиша. 2 унци злато се разтягат на дълга и тънка 6-метрова лента, а тя се разрязва на около 1000 малки златни парченца. Парченцата се подреждат между специална бамбукова хартия и хващат в здрави кожени стяги, след което те се обработват в продължение на часове с 3-килограмови чукове. Четирима боси (иначе варакът няма да е чист и свещен) ковачи използват воден часовник от кокосов орех, за да измерват абсолютно точно времето, а всеки от тях има определена функция - един нагрива златните люспи, друг ги размазва до определена големина, трети ги отделя от хартията, като за всяка задача е нужен прецизно премерен удар с чука. Бамбуковата хартия също е резултат на един сложен и дълъг процес и за нея засега няма заместител. След като се обели кората и дървото се направи на трески, то преседява във вода 3 години (все още съм леко скептичен към тази част от технологията, но нямах толкова време за чакане в Менделей), след което влакната се размазват на каша с дървен чук. Кашата се разпределя равномерно във вана с вода и се оставя да съхне в дървена рамка - така се получава и обикновената бамбукова хартия, но след това тя се обработва за дълго между дървени бухалки и метална плоча, за да се отдели напълно жълтата боя, докато хартията не се превърне в нещо подобно на бамбуков прозрачен целофан - тънкото злато не полепва по него даже и при висока температура. Най-накрая разплесканите снежинки от злато се разрязват с биволски рог в правилна квадратна форма, която се продава по бирманските храмове.

Хванах нощен влак от Менделей към Баган. Цената му за чужденци бе фиксирана на 4\$ за трета класа, а местните плащаха под десет цента за същата отсечка. На перона минах през няколко контроли и военните бяха въоръжени единствено с палки (целта на автоматите е да раняват или убиват прецизно и бързо, но простата дървена или гумена палка изгражда доста повече респект и страх в тълпата). След като заех запазено си място във вагон с 3 слабо светещи лампи отново пристигна полицията, която записа имената и номера на паспорта и визата ми. След това полицията записа имената и номерата на личните карти на местните около мен и въпреки, че логиката на подобни безрезултатни мерки от библейски времена все още си остава загадка за мен,

разбрах че по този начин поне се създават достатъчно работни места на службите за сигурност. Влакът потегли, бирманците около мен не проговориха и дума през целия път, а бе невъзможно дори и да мисля за сън, тъй като всички вагони се клатеха непрекъснато наляво-надясно или нагоре-надолу изпадайки в резонанс, почти достатъчен да изхвърли допотопните жезла извън релсите. По официални данни линията Менделей-Баган бе построена само преди 10 години, но според мен тя съществуваше от времената на Киплинг или поне Оруел. Всъщност инфраструктура в Бирма почти липсваше - пътищата бяха разбити, мостовете ги нямаше или бяха отнесени нанякъде, през целия си престой видях най-много 5 бензиностанции, а колите, камионите и автобусите бяха най-раздрънканите в цяла досегашна Азия. И около всичко това се разхождаха военни с гуменки и каубойски шапки, автомати и палки, които толерираха само туристите като подвижни източници на долари - за местните оставаше ролята на смирения добитък, но в страната със сигурност имаше ред (подобно на Виетнам, вратите на някои банки тук оставаха отворени и в събота и неделя, а между гишетата и касите мудно бе полегнала охрана). Бирма има огромна територия и 40-милионно население, големи проблеми с наркотрафика и с десетките малцинства не само по тайландската граница. Бирма има богати залежи на природен газ, полезни изкопаеми и т.н. От скоро е модерно да се говори против хунтата, от няколко години американският конгрес е наложил ембарго на търговията с Бирма и на западните хоризонти се вижда слаб "лъч на светлината" в образа на "символа на демокрацията" - нобеловия лауреат г-жа Анг Сан Су Чи, но демокрацията не е самоцел и универсално лекарство, а само средство за постигане на повече благополучие за народа. Ако трябва да сравнявам Малайзия, Бирма и Камбоджа, на първо място по стандарт е султаната, а бирманците въпреки хунтата живеят доста по-добре от демократична Камбоджа. Така че най-лошият вариант за бъдещето на страната ми изглежда (дори и без външна намеса) един рязък преход към демокрация - новоизлюпените демокрации са общо взето доста смъртоносни. Въпреки това няма как да се отрече, че един огромен потенциал е затворен зад страха на бирманците, а той може да се използва много по-добре ако се направят леки реформи в посока частна инициатива и реформи от китайски тип. Съвсем лаконично впечатленията ми са, че това е пределно ясно на хунтата и нейните следващи стъпки ще бъдат или в тази посока или към самоубийство.

Когато преди 2-3 месеца се промъквах на велосипед и без входен билет към впечатляващите храмове на камбоджанския Ангкор Ват си зададох теоретично въпроса - Как може такава голяма площ да се опази от гратисчии? След известно време стигнах до извода, че единственият начин е да се направят контролни постове на летището и на пътищата далеч преди града и цялата местност, където ще се събират доларите и ще се издават билетите. Дори някои туристи да дойдат пеш, а други да заобиколят охраната, техният брой ще е минимален. Но бирманците усърдно се бяха погрижили и за тази възможност, въвеждайки условието, че за да се регистрираш в багански хотел задължително ти е нужен поименен входен билет. След 10 часа и 200км безсъние пристигнах на гара Баган в 5:30 сутринта и около 5 км преди града платих с уважение 10\$ на местните власти. Баган е най-голямата архитектурна забележителност на Бирма, чието друго име по туристическите проспекти е - Страна на хилядите пагоди. Само специалист по будистка архитектура е в състояние да обясни разликата между ступата и пагодата, а аз ще използвам термина ступа, добавяйки още нещо за тях в допълнение към предишните пътеписи. Ступата символизира пет будистки елемента. Най-долната и част е квадратна (земя), върху нея е стъпил глобус (вода), над глобуса има триъгълник (огън), а почти миниатюрни в най-високата точка са разположени полумесец (въздух) и овал (пространство/ефир). Вече бях свикнал с ежедневната гледка на ступи, но уникалността на Баган се състои във факта, че на площ от примерно 100 км² все още има повече от 2000 грандиозни, предимно тухлени постройки, вдигани в продължение на много векове. Навремето броят на ступите е бил повече от 12 000, а и досега основната пречка на селяните, орящи с волове между тях е наличието на толкова много тухли. Около някои от ступите

може да се види осмоъгълник, символизиращ дните на седмицата и тъй като те не са хронологично подредени ми бяха нужни минути докато разбера, че за будистите има две сряди. Всеки ден е символизиран от различно животно и родените в Петък (рождения ден на Буда) се молят пред прасето, а родените в Понеделник - пред тигъра. Сряда Сутрин е денят, когато Буда е получил просветление (слон с бивни), а Сряда Вечер е денят на слона без бивни. Бирманските храмове бяха единствените в Азия, където се събуваш още на самия вход и тъй като понякога се налага да минеш повече от километър до централния комплекс и главната ступа е хубаво всичко да се разгледа рано сутрин, когато слънцето още не е подпалило земята. В Баган имаше още много чудеса - дървета цъфтящи целогодишно, барабан който удряш от едната страна, без да се чува от другата, а местните бяха изкусни занаятчии, изработващи предимно майсторски "лакови" изделия от бамбук и нещо подобно на каучук в дълъг и сложен процес с уникално примитивна техника. Все пак - останах леко озадачен от храмовете в Баган и Бирма като цяло. Статуите изглеждаха груби и масивни, ръцете на Буда обикновено приличаха на кюнци, постройките най-често бяха нови, а архитектите им явно обръщаха повече внимание на монументалността отколкото на детайлите. Вечер будистките реликви се осветяваха в крещяща неонова светлина, а зад главата на Буда (като християнски ореол) често се виждаха светодиоди, закрепени на въртящи се розетки (или вентилатори). Дори и ужасните виетнамски "икони" с лика на Хо Ши Мин бяха по-малък кич в сравнение с модерната религиозна архитектура в Бирма и почти от първия ден разбрах - това бе стил "будистки Дисниленд".

След няколко дни в Бирма и след един тежък, дълъг преход нанякъде, малайските ми панталони почти се разпаднаха, както и още по-старата ми фланелка. Заприличах на местен просяк, смених премяната и тъй като не нося много багаж се запътих към пазара да набавя нови дрехи. Обиколих го няколко пъти, срещнах един местен, който "мразел чужденците и не продавал нищо на чужденци", но магазините предлагащи панталони и фланелки се брояха на пръсти и нямаха моя номер. Едва тогава осъзнах нещо, което бе постоянно пред очите ми - бирманците ходеха с поли и бирманците ходеха с ризи. Само някои млади момчета носеха джинси, а остатъкът от мъжете до един бе вързал традиционния парцал "лонджи" на възел над кръста. Всъщност и жените ходеха със същата дреха, но при тях липсваше възелът и двете крайни части от парцала се подпъхваха една под друга. Хиляди са вариациите на моделите, но лонджи-то, което обикновено е памучно (и в официални случаи задължително от коприна) най-често е с тъмен цвят на дребно каре. Ризата на бирманеца е в светли цветове, а устата, венците и зъбите му най-често са оцветени в червено. Навсякъде по уличната настилка се виждат малки алени петна, които не са от кръв, а от всенародното дъвчене и плюене на бетел - тукашния еквивалент на пушенето. Орехът на бетела се смесва с малко вар и тютюн и всичко това се увива в бетелови листа, а подвижните продавачи на бетел се срещат през 10 метра и заявяват с гордост, че ворта се слага за вкус, а тютюнът помага "да мислиш по-добре". Средностатистическият бирманец има около 15 неизпаднали зъба в устата си и всичките те са черни от остатъците на този иначе приятен, тонизиращ навик. И ако по рейсовете или влаковете обикновено никой не дими, местните винаги масово ще държат в скута си пластмасови торбички, където ще плюят сдъвчения, слюнкоотделящ червен сок на азиатския орех. Децата и най-вече жените почти постоянно мажат лицата си с паста от бяло дърво (ухаещо на жасмин), което се стрива на прах и смесва с вода. Подобно на всички азиатки и бирманката изключително държи на белия цвят на лицето си и се предпазва грижовно от слънцето, а по-възрастните мъже крият белите кичури по коси и бради и масово се къносоват в ръждиво-червено.

Крайно време е да спомена, че страната известна в България под името Бирма, всъщност се нарича Миянмар. Така е старото географско име на тази територия, а английското име на столицата Рангун също е заменено с новото име Янгон, което е логично след като в бирманския език звукът "Р" липсва (последната буква на Миянмар също не се произнася). Народността Бъма е около 70% от местното население и

когато тук идват англичаните, те погрешно лепват етикета Бурма на цялата колония. По същия начин индийските Колката и Мумбай са преименувани от англичаните на Калкута и Бомбей и в опит да се откъснат от омразното минало, бившите британски роби постепенно се връщат към старите имена. В последствие бе невъзможно да се оправиш из янгонските улици, които бяха с едно име на картата, с друго име на малкото нечетливи табели и с трето име в главите на местните. Всеки преход е тежък, но за да усложнят още повече нещата бирманците явно бяха решили да се освободят и от други странни английски приумици. Някъде след освобождението те бяха напечатали нови "свои" банкноти на стойност 15, 25, 35, 45, 75 и 90 чата и мога само да гадая, че цялата система не е просъществувала дълго точно поради наличието на 90-те чата и отсъствието на 95. А на една от по-новите банкноти, на стойност 10 чата може да се види лика на народната легенда Анг Сан - бивш военен министър, изтъргувал и подписал договора за независимост с англичаните, който по някаква дяволска за хунтата случайност е баща на "лъча на светлината" и "символа на демокрацията" - г-жа Анг Сан Су Чи. Не е чудно, че тя не се споменава с фамилното си име никъде, а военните понякога я наричат само "жената-кукла". Все пак на името Анг Сан са кръстени националния стадион, улици и училища, а негови портрети и статуи се виждат все още навсякъде из страната. Славата на бащата със сигурност е допринесла до някаква степен за изборната победа на дъщеря му през 1990 година, но изборната победа не впечатлява хунтата и резултатите биват просто задраскани. От тогава "жената-кукла" и "нобелов лауреат" (1991) често сменя местожителство между затвора и домашния арест, а актуалният и адрес е някъде на едно от тези големи празни карета в картата на Янгон, които всъщност са обградени с високи огради и телени мрежи. Излишно е да споменавам, че ако тръгнеш по тротоара на такова каре, след секунда ще се появи военен и ще те "помоли" да смениш страната на улицата. По-вероятно с палка или дебело плетено въже, отколкото с китайски автомат.

В Янгон гратисцията в мен се събуди отново, още повече че имах да си връщам 10\$ от баганския входен билет. Главната част на столицата е близо до Индийския океан и в славните британски времена голямото пристанище на града е обслужвало огромната цифра от 400 000 пътника годишно. Все още кварталите около река Янгон са административния център, пълен с бирманци, китайци, индийски заселници и мюсюлмани с къносани коси. Най-голяма атракция малко встрани от там е златният храм Шведагон, а след като входният билет за чужденци бе оценен от военните на 5\$ (местните не плащат нито чат) задачата ми се поизясни - да влезна два пъти и да излезна с чест от неравната битка. Започна се едно обикаляне и връщане на 3 пъти, а пролука се отвори едва на северния фронт на храма, който се оказа неохраняем. Шведагон бе най-голямата и централна част от бирманския будистки Дисниленд и въпреки целия кич, не мога да отрека че храмът бе доста внушителен. В средата на обширния хълм се извисяваше гигантска златна ступа, заобиколена от малки ступи, храмове, музеи, десетки второстепенни зали и хиляди лъскави нови статуи. Огромни шествия и процесии от пъстро облечени вярващи се открояваха сред тълпата, а разпоредителките носеха жълти униформи и също можеха да се забележат отдалеч. Поизясних още малко детайли от будизма с местните и едва когато реших да слизам надолу към града и седнах за почивка към мен се приближи контрольорката. След няколко минути тя ми показа пътя навън, а и на второто влизане попаднах на същата жена, която ме помнеше и само вяло предупреди по телефон да ме чакат на изхода. Междувременно бях уредил самолетен билет за Дака, прекарах още няколко лениви и дъждовни дни в незапомнящата се бирманска столица и след всички проблеми с транспорта и най-вече цената му (както и цената на хотелите) бях радостен, когато стигнах до летището. Съвестно платих още 10\$ летищна такса, установявайки че няма никакво време за две нови връщания до Шведагон. Изобщо не премериха раницата, дадох ми ръчно-написана бордна карта и ми казаха да сядам където намеря. После не заобиколих митницата, изчаках няколко полета за Тайланд на единствения гейт и най-накрая се качих в самолета на бангладешките авиолинии "Биман". "Бисмилла ар рахман ар рахими... поздравява ви капитан Абдул Халиб... ще пристигнем в Дака,

иншаала, след около 50 минути". Буда предаде щафетата на съдбата ми в ръцете на Аллах и самолетът потегли към следващата си спирка по безкрайните азиатски пътища.